

NYELVJÁRÁSI ADATOK

Szamosszegi szójegyzék*

- gabóugyáll* 1. szelesen összekuszál, összekever: *Ez a Jóyska jugy gabóugyájja megénn asztat a szálmát, hogy az egész udvár teli vam vele;* 2. butaságot beszél: *Mid gabóugyát mán megénn az a jány? Jov vóyn, ha befogná ja száját.*
- gabonalap* hatósági engedély búza őrltetésére a második világháború idején: *Rossz vóyt a Gabonalapra tuttunk csak őürni, jamennyit éppen kiszaptak. Sz. Gabonalapos világ (=háborús, szűkös időszak).*
- gábris* kamaszfiúk tréfás megszólítása, függetlenül a tényleges keresztnevtől: *Na gábris, téged meg mijjér kűdött anyád?*
- gaccsos* 1. félretaposott (lábbeli): *Hát én nem járok ebbe ja gaccsocs csizmába! Vigye jē meksinátatni!* 2. gyenge ízületű, jobbra-balra ingadozó (láb): *Roz gaccsos lábq vóyt neki, màjd összejakat menés közbe.*
- gácsér farkok* hátul a nyaknál föl-kunorodó haj: *Jóy lessz emenni má Dóuzsáho levágtatni ja hajqd, mēr gácsér farkod vam má hátull.*
- gadli* 1. egy század eleji, tótnak mondott vándor gubaszegő ember családi neve; 2. (lenézően) öregember: *A nyavaja törné ki jaszt a vén gadlit is. Csak én utánnqm leskelőüdik örökké.*
- gádzsóy* (lenézően) ismeretlen férfi, „pali”: *Valami városi gádzsóy járt itt, osztán q régi dóugokrú kérdezőüsködött az is.*
- gaggóy lábu* ~ *gaggóy* (Ósz.) hosszú, véznalábú: *Nem hittem vóyn ē, hogy az a gaggóy lábu tinóy βannyid bír. Inogott a lábq jobra-bāra, de vitte.*
- gágint* ~ *gágént* (Ósz.) egyet gágog (a liba): Nd. *Az apāti legények, libát loptak szegények. Nem jóy fokták q nyakát, oszt ēgágintotta magát.*
- gagóy, gangaláb* (régí) ~ *góyjaláb* két rúd, aminek a közepén a láb számára kiképzés van, ráállva sekélyebb vizen, posványon át lehet vele kelni: *Endre gagóyvá járkát qz udvaronn este, hát oszt a jányok nem mērték kimenni, mer ojjan nagy vóyt, hogy az ereszenn is tullért a feje.*

* Vö. MNyj. XIII, 161—72; XIV, 108—16; XV, 137—42; XVI, 127—35.

gàjdesz (csúfosan) öregember: *A vén gájdesz még nekem osztogattya ja tanácsqjit.*

gàjdòl 1. falson, ordítva nótázik: *Még a kutya jis visitva szalatt a kèrt fele, mikòr részegenn az uccán gájdotatok valamék nap.* 2. nem kívánatos dolgot elbeszél, elfecseg: *Gàjdòl má megém! Pég apám megmonta, hogy ne beszéljünk èrù.*

gàjmóuqkos ~ *gàjmóus* bütykös, görcsös, görbe: *Firészèjùk è jelèbb eszt a fát! Ojjan gájmoúkos, hogy így nem lehet èhasítani.*

gàjmóus lábù ~ *gàjmóus lábò* (Ósz.) görbelábú: *Még ez a vén gájmoúus lábù ßember is kijòtt utánnunk a határba.* *gàjra ment* tönkrement, tékozlással elpusztult: *Gàjra ment a tinòu ßàrg, mos meg a tehené. Mán a házé következik.*

gájz (ritkán) gáz: *Árpijékná Debrecembe gájz is van a konyhába. Hát oszt ùk avvã föüznèk.*

galamsalátq ~ *madársòuska* lóheréhez hasonló, vörös szárú, sárga virágú növény: *Ugy ették a galamsalátát ezek a puják, mint a sòuskát. Asz monygyák, hogy jóu savanyòu.*

gálic ~ *gálickù* 1. vasgálic: Sz. *Ijjen ez a gálickù, zòüdet mutat, os sàrgát fest.* Nr. A vasgálicot régebben kenderfonal festéséhez használták az asszonyok. 2. rézgálic: Nr. Porrá törve, tejfòlrel keverve pállás elleni kenòcsként használták régen, de a baromfifélék ivóvizébe is beletették tyúkpèstis ellen.

ganàjlik (modorosan) ember, állat bélsárt ürít, szarik: *Keserùsòut kellett a tehembe jònteni, mèr nem tudot ganàjlani.*

garádicskòuqrou Chrysanthemum vulgare: Nr. A szegényebbek ósszel kocsiszámra vágták az erdòn, és tüzelònek használták, s gyakran a lekvárt is ezzel főzték. Nehezen rothadó szára miatt a lápos területeken a gázlòkat is ebbòl készítették.

gàrdalèba hagy gazdátlanul, összevisszahagy; veszendòben hagy.

gàrzsa (Ósz.) kaszahegybòl készült kis sarlòszerù nyeles vágòeszkòz, amivel nádat és a kukoricaszàrat vágják: *Ott a gàrzsa jaz eresz alatt, avvã levákhqtd aszt a lazsnakot.*

gatyás tollpamacsos lábú tyúk vagy galamb: *Aszt a gatyás lábú kokast kè mekfogni.*

gatyaszàrba alsónadrágban: *Még gatyaszàrba vòutam csak, akkòr léptem le jaz ágyrù, má kupoktatott az ablakonn.*

gatyázik fòlòslegesen idòt tölt, huzavonászkodik: *Jòsz vagy nem? Ne gatyáz mán gnyit mellette.*

gatyòu baromfiféle, aminek tollpamacs van a lábán: *A gatyòu megmarad magnak, mer a jóu tojóu lessz.*

gaz 1. gyom, dudva: Sz *Gasz tesz rá* (=ellopja). 2. rossz, léha, nem becsületes: *Azok a gasz cigányok megém megdèzsmáták a kolompèromot a Pécsitagba.*

gebben: *meggebben* szomjúságában beteggè lesz: *Meggebbenek má szomjonn.*

gecizès huzavona, akadékoskodó halogatás: *Unom má Pistànqk aszt az öròkòzs gecizèsqjt. Jòjjék az ember vagy maraggyég, de ja másikat ne gátòja jaz okoskodásávã.*

gecizik teketóriázik, huzavonáskodik:
Ne geciz mán qnyit, hanem gyere!
 gédélget dédelget, kényeztet: *Cumis-
 tattam, tējē gédélgettem a kis macs-
 kát, hogy az anyja megdöglött.*
 gēdi (Ósz.) kecskegida: Rigm. Gēdi,
 gēdi kecske, leszalatt a kērbe, meg-
 ette ja káposztát, ott hatyta ja
 törzsáját.
 genyóú ondó.
 genyóúzás huzavona, teketória, halo-
 gatás: *Mire valóú βez a genyóúzás?
 Acc vagy nem acc?*
 genyóúzik téblábol, teketóriázik, ha-
 logat: *Ēkēsünk, annyid genyóúzik
 ez a Miska fiju.*
 géra megsűrűsödött réteg a folyadék
 felszínén (pl. pille a tejen, vékony
 jég a vízen): *A fōrāt tejenn aszt a
 jóú vastag gérát szeretem. Reggēre
 géra lessz a Homoróúdonn.*
 géráddzik megsűrűsödik a folyadék
 felszíne: *Géráddzik mán q lábozsba
 ja tēj. Hüvös az időú, géráddzani fog
 reggēre ja válubq ja viz.*
 gérbics 1. gébics, egyfajta madár. 2.
 apró, sovány (gyerek): *Ojjan sze-
 rencsétlen kizs gérbics ez a fiju.
 Csont meg búr. Nőúni se jakār. Pég
 eszik annyit, egy nagynak sok vóúna.*
 gérbuc csontos, sovány: *Minden bōr-
 dájq kiláccik annak a kōjōknek, oj-
 jan gérbuc.*
 gērdóú 1. a levágott baromfi hátának
 a nyakfelőli része: *Nekem mindég a
 gērdóúja jár, Miska meg a sóúdōrt
 kapja?* 2. sovány, hús nélküli: *Sza-
 kadásig eszik ez a jány, oszt mégis
 ojjan gērdóú, hogy egy jóú szél ēfū-
 ná.*
 gereben ~ gerebeny kenderszösz kár-
 toló, vasfogazatú eszköz: *Kitōre-*

*dezet mán q gerebenem fogaji. Nem
 tudom a szōszōm mekhuzni rājta.*
 gerebenez ~ gerebenyez szösz kártol:
*Ot van a sütōúbe, mozs gerebenyezi
 ja szösz.*
 gerebenezés ~ gerebenyezés a kender-
 szösz kártolása a gereben nevű esz-
 közön: *A gerebenyezéssē most ēkēs-
 tem, mer a tengerit kellett elēb le-
 szedni.*
 gerincre fektet 1. birkózásban legyőz:
*Gerincre fektet a tēged, hijábq vagy
 ojjan nagy máhōúk.* 2. teherbeelj,
 közösül: *Marit izs gerincre fektette
 mán qz embēr. Domborodik az eleji.*
 gērjed: fēgērjed megneheztel; méltat-
 lankodva fölcattan: *Mék fēgērjet,
 hogy montam neki aszt a buza dōú-
 got. Pék hát qz ū tehene legēte le.*
 gērjesztōú a tűz begyújtásához való
 aprófa, gyújtós, szilánk: *Vēnász-
 szon ūttemre még gērjesztōút is ne-
 kem kellett vágni, hoty tūzet rakhas-
 sak.*
 gēsli gersli, korpás héjától megtisztí-
 tott gabonaféle, rizs pótlására: *A
 háboru βalat nem vóút riskásq, hád
 gēsliwē, meg burizzsē tōútōttük a
 káposztát.* Nr. Régen hatalmas fa-
 morszárban házilag tisztították meg
 az árpát a héjától.
 gethes ~ göthös beteges, köhécselős:
*Nēzzed mán te Pirka, az a vēn gethes
 embēr még aszt akarná, hogy hozzá-
 mennyek.*
 gezērnás beteges, hüléses: *Ebbe jaz
 esōús időúbe mindék taknyozs, ge-
 zērnás qz embēr.*
 gibicēl pénzzel hazardjátékat játszik:
*Od gibicētünk a Kóúsa Gabi mūhēje
 jelōútt. Kēt-három pengōút ém min-
 dég nyērtem.*

gibicelés 1. pénzzel való nyerő-játék.

2. huzavona, teketória.

gili vékony (láb): *Nem gondōtam, hogy avval a gili lábāvā haza bír jōnni Szālkārū.*

gilimonyi sovány, vékony (ember): *Ebbe ja gilimonyi kōjōgbe csak ety szāl hūrka van.*

gimindzi gimnázium.

gincsōl gyomroz, dōgönyöz: *Addig gincsōta ja kismacsokāt a jānyom, hogy a végēm megdōglōtt.*

glōucház üvegház (növények számára): *A bárōū glōucházāba Dobosom mām mājuzsbā jis vōūd dinnye.*

gōūjahutykōūrōū *Dipsacas laciniatus* L.: A néphit szerint, ha a levelei tövében összegyűlt esővízben vagy harmatban megmosakszanak, elműlik az arcról a szeplő.

gōūjavirāg *Caltha palustris* L.: *Tavasszā mentünk a Csiki laposra gōūjavirāgot szedni.*

gombajitōūfa ~ *gombajētōūfa*, *kōūtics* (Ósz.) kb. 50 centiméter hosszú, 3–4 cm. átmérőjű bot, amire a *tekerōū* nevű eszközről a kenderfonalat *jukazsgobajég*-ba csavarják: *Akkōr kell a gombajitōūfa, mikōr jukazsgobajégba tekērjük a fonālt.*

gombozás gyerekjáték, amikor a gombot a falhoz ütik, s az a másiktól egy araszra pattan el, nyert.

gombozik a gombozás nevű játékot játssza.

gomoja juhsajt: *A Nyirenn, ahom bārānt is tārtanak nyājba, csināngg gomojāt. Bōrnyu bēllē bejōūttyāk a tejet, kifūitk turōūngk. Hegyes vās szonzacsokōūba teszik, oszt ety hét mūlva felakasztva māj meg is ērik, lehet enni.*

gōrc 1. a háztető csúcsa: *A gōrcānn is ātment a tetōūnek.* 2. hátszerű kiemelkedés a szántóföld hosszában: *Csak a gōrcān tuttam végigmenni, mer egyebūt viz van. Nem tom, mikōr lehet fēsžāntāni.*

gōūrē 1. kukorica tároló léces helyiség: *Tizenkēt szekēr tengeri vōūt a gōūrēmba.* Nr. Újabban lécekből készül az oldala ennek a helyiségnek, de régebben sövényyszerű fonással fűzfavesszőből készítették. 2. (újabban) főnök, fölöttes személy: *Nem tom minek harakszik rām a gōūrē.*

gōcsōs beteges, rossz egészségi állapotban levő: *Elég gōcsōs mām szegén, dehāt hetvenesztendōūis mūt a nyāron.*

gōcsōri fejlődésében visszamaradt (fa, ritkán gyerek): *A kērt végirū baszt a kizs gōcsōri fāt ki kē vāgni. Nem nōū ba mek soha.*

gōm csomó, görcs (fán, madzagon): *Ōūt ki mām a guzsajom maddzagjárul eszt a gōmōt!*

gōmōs 1. rácsomózott: *Hāt eszt a gōmōs nyūstōt nem lehet kibontani.* 2. forradás-helyes, csomós (fa): *Māj beletōrt a firész, mig ē tuttam vāgni jasztat a gōmōs ākācfāt.* 3. csomókásan összeállott, összefőtt (étel): *Nagyon gōmōs puliszkāt főūzōtt ez a te jānyod.*

gōnc a testre fölvetett sok ruhaféle: *Szed le magadrū baszt a sog gōncōt, nincs māj fagyās! Igy mek se tucc moccanni.*

gōnygyōlszōsz henger alakúra csavart másodrendű kenderszōsz: *Három gōnygyōlszōsz hosztam, de mām māj meg is akarom fōnni.*

görcs 1. csomó a fában: *Gördzsbe ment a firész azér nehéz.* 2. rög, göröngy: *Fēkapott egy görcsöt, oszt hozzáváktq.* 3. apró termetű ember (lenézően): *Asztat a kizs görcsöt haza kē kúdeni. Nem bír a rendesen dógozni.* 4. fájdalmas ínhúzódás, merevedés. Sz. *A görcs huzza jössze* (átok).

göröngyi bēka varangy: *Teli van a verem göröngyi bēkával, oszt ez a jám fél lemenni túllök.*

gőzibe főüt kolompér karikára vagdalt krumplics hagymás, paprikás zsírban párában megfőve.

gözü ~ *gözö* (Ósz.) *güzü*, mezei rágcsáló: Sz. *Ojjam mint a gözü* (= arra a személyre mondják, aki üres kézzel soha sem tud hazamenni).

gözüll ~ *gözöl* (Ósz.) *güzül*, gyűjt. *Anynyid gözüüt mán, hogy elég vőuna hacs családnak.*

griccél pénznek vonalra való dobásával nyerő játékot játszik: *Egész délután csag griccētünk a szekérszénbe, hogy esett az esőü.*

gubaszegőü (régii szó) vándor iparos, aki faluról-falura járva a guba szélét színes textiliával, főként pirossal, beszegte. Nr. A hagyomány *Gadli bácsi* néven emlékezik a legutolsó szlovák származású gubaszegőre a századforduló tájáról.

guga golyva: *Kusza Gyulánénak ojjan gugájá nőütt a nyakám, mint egy görögáinnye.*

gumóü kinövés, bütyök, duzzanat: *Ojjan gumóü nőütt a fejém, mint az öklöm.*

gürdáj gyomnövény, aminek magas a szára: *A hászhátáná nyakig érőü mán q gürdáj. Evvel a pujávā kitépethetnéd valamék nap onnét.*

guzs 1. megcsavart fűzfavessző kötelek: *Csavárd meg guzsnak aszt a vesszőüit, ugy nem török.* 2. vasból vagy vesszőből készült karika, amivel az oldalrudat a kocsii löcsére erősítik: *Kerezs meg a guzsokat, míg előü hozom az óüdarudat!*

guzsájmaddzag madzagtól készült átétel a rokka kereke és orsója között.

guzsájpácq a fonókészésnek az a kb. 150 cm hosszú rúdja, amire a szöszöt kötözik. Nr. Általában díszesre szokták esztergályozni, főképp a lányokét. Idősebbeké szilvafa hajtásból is készült, de ezt a hídlás alatti vizeletben pácolták néhány hétig, hogy szúmentes és szép piros színü legyen.

guzsájszallag kb. 100 cm hosszú, 1–2 cm széles szalag a *guzsájpácq* felső végén, amivel a szöszöt kötözik föl. Nr. Leginkább piros színü gyári készítésü szalagot használtak, de régebben kartonból hasított, házilag beszegett csikot is alkalmaztak erre a célra.

guzsájszék alacsony háromlábú, kerek szék, aminek közepén levő furatába erősítik a *székezsguzsáj* pálcáját.

guzsorodik 1. zsugorodik, összehúzódik. 2. rugalmassá válik (a megfonynyadt vessző): *Mos még török, de ha három napig a verembe tartom, guzszorodik, oszt nem török.*

guzsos hajlékony, nem törékeny (vessző).

gyakhec gyerünk!: *Kész vagy? Akkòr gyakhec!*

gyakhecél 1. kutyagol, gyalogosan sietve megy: *Lemegy a nap minygyá. Gyakhecéhetünk a setédbé hazafele.*

2. közösül: *Tudod is te még, hogy hom pisínek a jányok. Gyakhecété má?*
- gyalokpaszűj* nem futófajta babféle-ség: *Gyalogpaszűjt szoktunk a ten-geribe vetni, mer a nem nyomja jē.*
- gyalokszék* alacsony, támla nélküli, fúr-ott lábú, házilag készített szék: *Csinátam ety kizs gyalokszéket. Nagyanyám azon szeret üldögéni ja póúr mellett.*
- gyaloktök* nem futófajta tök: *A gya-loktök úgy nőül bokorba, nincsen neki futásq.*
- gyanesz* gyerünk! futás!: *Mos mán osztán gyanesz haza.*
- gyapár* fehér színű ökör neve.
- gyapora* szapora, bőven termő: *A zsi-dőuveres kolompér gyapora vóút, nagyon sokat termed, de jenni nem vóút jóú.*
- gyaporit* gyarapít: *Pusztit e nem gya-porit.*
- gyék* (Ósz.) gyík: *Km. Akét a csuszóú mekscipett, a gyéktő bis fél a.*
- gyékémpokróuc* házi készítésű gyé-kényszőnyeg, amit a dohánypalán-ta melegágyára terítenek éjszakára: *A gyékémpokróucot a dohányosz szokja csináni. Tűvē-heggyē két-két szdlat összefogva sorjábq kötözi, óút a közepinn átvárjā.*
- gyikinda* csapolásában meglazult, ide-oda mozgó (pl. szék): *A fene jegye meg aszt a gyikinda széket! Mājd összetört alattam.*
- gyima* 1. gyáva, félénk: *Óú te gyima! Hát még attú βa kis kutjátul is fész? 2. élheterlen, ügyetlen: Hogy ez a Sanyi mijjen egy gyima jembēr! Még a kapusàrkot se tutta fészégez-ni.*
- gyimáskodik* 1. gyáváskodik, bátorta-lankodik: *Ne gyimáskogy má! Nem esz meg az a kutya.* 2. ügyetlenke-dik: *Ogy gyimáskodott egyg óúrājig avval a vacok rekesszē.*
- gyökemedik*: *meg'gyökemedik* megbi-csaklik, visszatörök (kar, láb): *Le-csuszott a lábom a küszöbrű, hát oszt ojjan szerencsétlenül, hogy úgy meggyökemedett, hogy alig birok rájāni.*
- gyökte* nem egyenes, görbe; nyomo-rék: *Attú kezve lett ijjen gyökte Taplőuzs Bērti, hogy a bika meg-gönygyöte. Hát én eszt a kizs gyökte fāt kivágom innét.*
- gyömör* 1. gyúr: *Ne gyömörd aszt a ruhāt, mēr nem érek rá kifele vasāni megénn.* 2. töm, dug, szuszakol: *Gyömörd a kosárba, mekfēr a még abba.*
- gyöszmékēl* csoszogva jön-megy: *Űj má le, ne gyöszmékēj itt körű rájtam.*
- gyöszmököl* dugdos, nyomkod: *Addig gyöszmököte, mig bele nem fért a zságba.*
- gyütőúfü* ~ *gyötőúfü* (Ósz.) *Linaria vulgaris* L.: Nr. Főzetével a bőr-lobbot, lázas gyulladásokat gyó-gyítják.
- gyügye* gyüge, félbolond.
- gyülēs* ~ *gyölēs* (Ósz.) gennyesedés: *Va-lami gyülēs van a sàrkamonn, osztán nem tudom fēhuzni ja csizsmámot.*
- gyüllēs* ~ *gyölēs* (Ósz.) gyülés, kon-ferencia: *Oda van ez az embēr vala-mi gyüllēzsbe.*
- gyümőücsajjafü* ~ *gyümőücsajjafü* (Ósz.) *Glechoma hederacea* L. Nr. Meg-főzve melegpakolásként lázas da-ganatokra teszik.

BALOGH LÁSZLÓ